

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 90 1969

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ.

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Tideström, Gunnar Brandell

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Hällbyg. 34 c, 752 28 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1970

vill gärna tillfoga: och säkert anade inte Hjalmar Bergman att hans lekfulla parodiska ton skulle bli föremål för en så magistral syntaktisk analys. Den kåserande stilen och dess effekter genom val av »ärevördiga skriftspråksord» berör Holm strax efteråt, men insikten att denna stil också gärna — i liknande syfte — tar stelt normalprosaiska syntaxdrag till hjälp, tycks inte vara levande för honom. På liknande sätt beskrivs noggrant, utan antydning om det som man tycker tydliga syftet med Bergmans stilutstyrelse, den grammatiska byggnaden i följande »mättade» sats: »En kvinna utan hatt och hårknut i orörlig förbuden framför det de Lorcheska huset vid Wadköping stortorg var någonting irriterande överkligt ...» (s. 177). Och bland exempel på skriftspråksprosa hos Olle Hedberg träffar man följande, ledsagat av en gravallvarlig analys av det »mycket komplicerade» fundamentet: »Ännu en gång retande sig på låsens bakvända isättande i sängkammardörrarna gick Salkvist in i honungsrummet» (s. 216).

Vi har kommit in på hypotaxens (sekundära) stilistiska funktion, innehållets karaktärisering genom den syntaktiska stilarten. Holm gör flera ansatser till avvägning därvidlag, särskilt för att motivera periodstil i Röda rummet (se ovan). Men han kan nog sägas förbinda stoff och stil lite ytligt direkt: pampig person — pompös syntax, intellektuella förhållanden — invecklad syntax osv. Ironin i en passage om den pretiöse älskaren i Per Hallströms »Florentinsk aftondrom» (citerad s. 161) förbigår honom — för Holm är det bara en »klassicistisk mening, ... man kan påminnas om Viktor Rydberg». Om ett citat ur en annan novell av Hallström heter det att »läsaren, åtminstone en nutida läsare [obs!], får en viss, inte oangenäm, känsla av stilbrott». Det är samma intryck Holm på andra ställen lite »populärt» karaktäriserar genom antydningar att hypotaxbrukarna närmar sig Chronschoughs stil, fastän troligen medvetet, i ett »mera sofistikerat» syfte (s. 254).

Det är väl så, att den svenska prosastilen genom den ömsesidiga införlivningen och sammansmältningen mellan hypotax- och parataxdominerad stil — samtidigt som känslan kvarstår för de renodlade formernas skilda egenarter — har fått sitt register breddat, vidgat i flera dimensioner. Man kan bland annat också leka med periodstil i växlande doser. Det finns en vid skala från direkt parodi eller antydande stilkarikatyr till mera subtila imitations- eller karaktäriseringssyften.

Gösta Holms bok är ett pionjärverk. Allvaret i hans pedagogiska och vetenskapliga uppsåt är värt stor respekt. Även om han som stilhistoriker går till väga ungefär som om man vid beskrivningen av en flerstegsrakets bana skulle tillämpa formlerna för utgångsskedet i oförändrad form för varje senare etapp, så ger han genom sitt friska och frejdiga uppställande av stolpar och teser rikligt med angreppspunkter i ordets alla bemärkelser, och han strör ut konkreta arbetsuppgifter i mängder av stickspår, noter och småexkurser. De många okonventionella och effektiva greppen i analys och karaktärisering av texterna har i min framställning blivit föga omnämnda, men ingalunda därför att de är misskända. Man har stor anledning till tacksamhet över »Epokerna». Holms första kartläggning av (som han säger) »den oländiga terrängen» är en stimulerande uppfordran till medvandring, till studium och forskning på det stora området!

Bengt Kinnander

Oscar Wilde i 1950- och 1960-talens forskning

»Jag tror knappast att man just nu kan tänka sig en mer inaktuell och otidsenlig författare än Oscar Wilde» — så inleder LARS FORSSELL en artikel om »Oscar Wilde — ett geni för massmedia» (DN 2.6.1968, omtryckt i förf:s Nedslag, Stock-

holm 1969). Naturligtvis har Forssell rätt: Wilde är fullkomligt frånvarande i 1960-talets idédebatt. Men detta bekymrar föga engelska levnadstecknare, som fortfarande vart och vartannat år lämnar sin tribut till helhetsbilden av hans levnadsöde. Forssell påpepar själv att Wilde, när han 1895 frivilligt stämde markisen av Queensberry och sedan, när rättegången vände sig mot honom själv, vägrade att fly, helt enkelt »ville bli dömd och därmed sätta en lysande punkt, ett skallande utropstecken, efter sitt förbrända liv». Därmed gav han också sina framtida biografer en mänsklig tragedi att berätta. Nytt material tycks ständigt finnas till hands och nu som tidigare förlorar i biografierna hans mest sprakande paradoxer sin strålkraft inför anblicken av geniet och salongsejonet som plötsligt försvinner i handbojor genom fångelseportarna till Reading Gaol.

I följande redogörelse för 1950- och 1960-talens forskning om Wilde har jag inte eftersträvat absolut fullständighet. Jag förbigår flera verk i ämnets marginal, t. ex. *PATRICK BYRNE: The Wildes of Merrion Square: the Family of Oscar Wilde* (London 1953), en i och för sig intressant skildring av Wildes extrema föräldrar och deras liv i Dublin. Inte heller har jag konsekvent nämnt avtryck av äldre verk. Ett undantag må dock göras här: *STUART MASON* (pseudonym för C. S. Millard) gav 1914 ut *Bibliography of Oscar Wilde*, en mer än vanligt kunnig och uppslagsgivande bibliografi som 1967 kom i ny och korrigerad upplaga.¹

Wilde-forskning före 1950

Termen »forskning» är, när det gäller litteraturen om Wilde, tämligen inadekvat. Det allra mesta som skrivits om Wilde, är biografiska verk och av dessa är åtskilliga ganska värdelösa anekdotsamlingar, medan några höjer sig till den standard att de även i engelska ögon kan betecknas som »Lives». Tre av hans levnadstecknare skall jag här erinra om.

ROBERT H. SHERARD var livet igenom patetiskt fäst vid Wildes minne. Redan 1902 utgav han *Oscar Wilde, The Story of an Unhappy Friendship*. Olyckan i hans och Wildes vänskap bestod i att Sherard uttalade sig nedlåtande om Wildes vän Alfred Douglas, vilket medförde att Wilde ett par år före sin död bröt med Sherard. Dennes hat mot Douglas resulterade i att han i sin stora, brett upplagda *The Life of Oscar Wilde* (London 1906) lyckades med det otroliga: att inte ens nämna Douglas' namn. Denna biografi är — trots den något sentimentala hängivenheten i hans inställning till föremålet — dock en grundläggande studie, där Wildes härstamning och levnadsbana för första gången tecknades. Ett tredje verk av Sherard, *The real Oscar Wilde* (London 1915), upprepar i stort sett vad han redan haft att meddela.

Dåligt anseende har *FRANK HARRIS' Oscar Wilde: His Life and Confessions* (New York 1916, engelsk upplaga med förord av Bernard Shaw 1938), så dåligt att den Panther edition som utgavs 1965 på omslagets baksida skryter med att boken är absolut otillförlitlig.² Harris, som var tidningsman, författare och affärsman, saknade förmåga att skilja på verklighet och fantasi, på egna upplevelser och hörsägner. Han återger efter flera decennier långa samtal med Wilde i direkt anföring, vilket inte ökar bokens sanningshalt men väl dess underhållningsvärde. Bernard Shaw — också

¹ Jag har sökt gå en medelväg mellan svenska och engelska redigeringsprinciper och sålunda sovrat versaler och kursivering av författarnamn och boktitlar till de fall där sådana är nödvändiga eller önskvärda; detta har skett i övertygelsen om att avvikelser från den löpande typografien var gång ett författarnamn eller ett verk nämnes kan vara mera störande än vägledande.

² Harris' fantastiska levnadsöde och hans

förvånansvärt stora inflytande på engelsk press och engelskt författarliv kring sekelskiftet skildras av hans fyra biografer, av vilka *Hugh Kingsmill* rekommenderas. Under rubriken »Rebel Artist» ägnas han ett humoristiskt avslöjande porträtt i Hesketh Pearsons *Extraordinary People* (London 1965). En hatbok är G. och M. Caldwell Smith: *Lies and Libels of Frank Harris* (New York 1929).

han skildrad av Harris i en levnadsteckning — påstod att Harris' bok om Wilde alla sina fel till trots ändå var den sannaste biografien. Wilde figurerar också i flera kapitel av Harris' herostratiskt ryktbara självbiografi *My Life and Loves* (1925), en volym som på 1960-talet bantades ner till förmån för boktitelns senare led och blev bestseller på många länders pormarknad.

»Robert Sherard's books were written to prove that Wilde was a blameless and noble man, Frank Harris's book to prove that Frank Harris was» — så karakteriserar Rupert Croft-Cooke skillnaden mellan de båda levnadstecknarna (i Bosie, 1963, s. 12). HESKETH PEARSON (död 1964), den senaste och utan minsta tvekan den överlägsne av alla Wildes biografer, balanserade säkert mellan de frestelser hans föregångare fallit för. Han skrev biografier om bland andra Shaw, Shakespeare, Conan Doyle, Dickens och Scott och han behärskade suveränt sin konst. Sedan ungdomen hade han samlat material om Wilde och hans numera klassiska *The Life of Oscar Wilde* (London 1946, tillgänglig även i svensk översättning och i flera Penguin-upplagor) är och tycks förbli den solidaste, mest genomtänkta och genomarbetade biografien. Boken imponerar genom psykologiskt skarpsinne — eller enklare uttryckt: genom sin klokhets. Pearson skrev elegant och spirituellt, kanske någon gång med en mindre lycklig ambition att tävla med Wilde själv i omtumlande paradoxer. Men hans verk är den fasta klippan i Wilde-litteraturen.

Att en lång rad andra biografier och memoarer — av författare som L. C. Ingleby, Arthur Ransome och Vincent O'Sullivan — såg dagen under seklets första hälft behöver inte nämnas. Till de fyra böcker Alfred Douglas skrev om sin vänskap med Wilde får jag tillfälle återkomma. Som synes är aspekten nästan genomgående personhistorisk. Dit får väl också räknas de tryckta rättegångshandlingar som H. MONTGOMERY HYDE redigerade, *The Trials of Oscar Wilde* (London 1948). De undersökningar som uteslutande sysslar med Wildes litterära verk är lätt räknade; av svensken ERNST BENDZ' tre skrifter om Wilde torde *The Influence of Pater and Matthew Arnold in the Prose-writings of Oscar Wilde* (Gothenburg and London 1914) vara den viktigaste.

Därmed övergår jag till de två senaste decennierna.

*

Vyvyan Holland: Son of Oscar Wilde och *Oscar Wilde, a Pictorial Biography*
Av Wildes två söner stupade den äldre, Cyril, i första världskriget 1915, medan den yngre, VYVYAN HOLLAND (1886–1967) blev jurist, officer och slutligen skriftställare. Han var en av grundarna av »the Wine and Food Society», uppgav själv i »Who is Who?» att hans främsta hobby var »conversation» och betecknades i *The Times'* nekrolog (11.10.1967) som »probably one of the dozen best judges of wine in the world». Dessbättre hade han också andra intressen, ingrep generöst med råd och hjälp i Wilde-forskarnas mödor och utgav själv ett par värdefulla böcker om fadern. *Son of Oscar Wilde* (London 1954) ger snarare en bild av det victorianska samhällets brutalitet och ofördragsamhet än av Wilde själv. Vad Vyvyan Holland kan berätta om fadern är idel ljusa barndomsminnen: hur han deltog i barnens lekar, agerade lejon, varg och häst på alla fyra på barnkammargolvet, berättade sagor och sjöng iriska sånger för sina söner, byggde sandslott med dem på badstranden om somrarna. (Några av Wildes improviserade sagor, berättade för en flicka som genast skrev ner dem, avtrycks i ett appendix.)

Fortsättningen — hur modern och sönerna vid katastrofen 1895 flydde från England (pojarna återsåg aldrig sin far) och gömde sig undan offentligheten i olika länder på kontinenten, hur de tvingades byta det skandaliserade namnet Wilde till det anonyma Holland, hur modern plötsligt dog under en operation redan 1898 och hur hennes släktingar sedan gjorde allt för att hålla åtminstone Vyvyan ovetande

om faderns öde och t. o. m. hans namn — allt detta är en gripande berättelse om en familjetragedi i en kall och hård omvärld. Men om Oscar Wilde handlar inte dessa kapitel.

Vyvyan Holland skrev också texten till *Oscar Wilde, a Pictorial Biography* (London 1960). Den är redigerad på samma sätt som andra verk i denna genre; berättande text växlar med bilder av Wilde själv, släkt, vänner och ovänner, karikatyrer och bokomslag, scenporträtt och teaterprogram. Tidigare opublicerade är en del teckningar, manuskript och brev. Att Holland inte förmår dölja sin antipati mot Douglas, åklagaren Edward Carson och domaren Wills må vara honom förlåtet. Mera tvivelaktig var hans medverkan i manuskriptet till den film om Wilde och Douglas, rättegången och fängelsetiden som under namnet »The green carnation» visades i Sverige i början av 1960-talet. Filmen var, särskilt i behandlingen av Douglas, fullkomligt ovederhäftig.

The Letters of Oscar Wilde

Det långa brev till Alfred Douglas som Wilde skrev i Reading Prison under de första månaderna 1897, trycktes 1905 i starkt beskuren form med titeln *De Profundis*. En något utvidgad upplaga kom 1908, och efter Douglas' död 1945 ansåg sig Vyvyan Holland oförhindrad att 1949 utge vad han kallade »the first complete and accurate version». Holland hade emellertid bara en avskrift på skrivmaskin att stödja sig på, eftersom Robert Ross — Wildes vän och litteräre testamentsexekutor — 1909 hade överlämnat originalmanuskriptet till British Museum som »en gåva till nationen».

Ross hade stadgat att manuskriptet skulle hållas förseglat till 1 januari 1960. När RUPERT HART-DAVIS, engelsk förläggare och kulturhistoriker, kunde jämföra den s. k. fullständiga versionen från 1949 med originalmanuskriptet, fann han flera hundra fel i Hollands utgåva. Den första fullständiga tryckta versionen av *De Profundis* blir därför den som upptar bortåt 90 sidor i Hart-Davis' mönstergilla edition av *The Letters of Oscar Wilde* (London 1962). Det råder ingen tvekan om att detta arbete är det viktigaste i min översikt av två decenniers Wilde-forskning. Volymen har verkligen förtjänat de många lovord recensenterna slösat på den: den är föredömlig i sin noggrannhet, den innehåller i fotnoterna alla de fakta som en rätt förståelse av breven kräver och den avslutas med ett index, så utförligt att det ger referenser till en stor del av det engelsk-franska kulturlivet under 1880- och 90-talen.

Hart-Davis' utgåva är den första samlingen av alla bevarade Wilde-brev. Utgivaren har från bibliotek, arkiv och privatpersoner världen runt kunnat samla ihop 868 brev i original eller fotostatkopior; ytterligare 230 brev, de flesta från tryckta källor, ingår i verket.

Wildes slagfärdiga humor kom inte till sin rätt i breven, de är snarast eleganta, sirligt artiga, stundom med stänk av ironi eller sarkasm. Ungefär en tredjedel gäller pengar. De övriga har givetvis ett större psykologiskt och biografiskt värde. Främst gäller detta den nya belysning de ger åt hans tragiska öde: under de sista åren fram till den trista hädanfärden på hotellet i Paris 1900 framstår han som en fullkomligt illusionlös cyniker, inte minst när det gäller att utnyttja sina två rivaliserande vänner Douglas och Ross och spela ut dem mot varandra. Det är min avsikt att i en separat studie om *De Profundis* återkomma till dessa frågor.

Rupert Croft-Cooke: Bosie

Lord Alfred Douglas var född på solsidan. Men börd och rikedom, begåvning och skönhet hjälpte föga: offentliga skandaler och privata familjetragedier avlöste varandra i hans liv. Den sjuttiofemåring som avled 1945 kunde bara se tillbaka på ett

par decenniers relativ harmoni, en gammal man som avsvurit sig världen och som from katolik ägnade dagen åt läsning om helgonens liv. Från och med våren 1895 var han en märkt man. Under de femtio år som återstod av hans liv betraktades han allmänt som Oscar Wildes onda genius. Slutligen tog George Bernard Shaw bladet från munnen:

»Please let us hear no more of the tragedy of Oscar Wilde. Oscar was no tragedian. He was the superb comedian of his century, one to whom misfortune, disgrace, imprisonment were external and traumatic. His gaiety of soul was invulnerable, it shines through the blackest pages of his *De Profundis* as clearly as in his funniest epigrams. Even on his deathbed he found in himself no pity for himself, playing for the laugh with his last breath, and getting it with as sure a stroke as in his palmiest prime. Not so the young disciple whose fortunes were poisoned and ruined through their attachment. The tragedy is his tragedy, not Oscar's.»

Shaws ord står avtryckta som motto i RUPERT CROFT-COOKE: *Bosie. The Story of Lord Alfred Douglas, His Friends and Enemies* (London 1963). Författaren är född 1904 och har utgivit en lång rad romaner, novellsamlingar och självbiografiska böcker. Han var nära vän till Douglas under dennes 25 sista år men det är ingalunda en ensidigt panegyrisk bild han ger. En Ehrenrettung är det onekligen, någon gång alltför partisk, men i stort sett en klok och kritisk Ehrenrettung.

Croft-Cooke stöder sin framställning på ett mycket omfattande material, där familjen Douglas' privata brev har varit särskilt givande. Det är framför allt med hjälp av dessa och några vänskorrespondenser som Croft-Cooke kan mycket effektivt avliva de många lögnaktiga myterna om Douglas. Att Lord Alfred, uppvuxen i feodal miljö, med en ömsint mor och en brutal, tidvis klart sinnessjuk far som sällan besökte hemmet, blev ett bortskämt barn, kan inte förnekas. Inte heller att han i sin kärlek till Wilde visade både hysteriska och despotiska sidor. Däremot kan man en gång för alla sopa bort de anklagelser som upprörde den samtida generationen och flera efterkommande, t. ex. att Douglas vid rättegången feigt flydde över till Frankrike och lämnade Wilde ensam med sitt öde, eller att han avslutade deras samvaro i Neapel efter Wildes fängelsestid genom att överge honom när pengarna tog slut. I verkligheten stannade Douglas kvar i London under de påfrestande veckorna efter första rättegången, han besökte Wilde varje dag i Holloway-fängelset och det var först när den andra rättegången började den 26 april 1895 som han på Wildes och försvarsadvokatens böner lämnade landet. Som jämförelse kan nämnas att andra av Wildes vänner — Robert Ross, Reggie Turner, Maurice Schwabe — som fruktade att domedagen hade kommit för alla engelska homosexuella, flydde via Dover mot Calais redan den 6 april när den första rättegången slutade med frikännandet av markisen av Queensberry och Wildes arrestering. Mot den andra anklagelsepunkten, att Douglas lät sin utfattige vän leva i nöd och elände under de sista åren i Paris, tvingades Douglas slutligen att försvara sig med papper i handen: ett utdrag ur bankens checkräkning som visade att han skickat Wilde många hundra pund under dessa år. Dessutom betalade han Wildes rättegång med 360 pund, gick i borgen för honom mellan rättegångarna, likviderade hans skuld till hotellvärdin i Paris och finansierade begravningen. Det kan efter Croft-Cookes genomgång kort och gott konstateras att Wildes egna uppgifter i *De Profundis* och i vänbreven — där han ofta utmålar Douglas som hänsynslöst egoistisk — är ovederhäftiga.

Att Douglas djupt och passionerat älskade Wilde, i synnerhet under de första åren av deras umgänge (de träffades först 1891), ger Croft-Cooke många bevis på. Wilde var anledningen till den enda konflikt han hade i livet med sin mycket lojala mor. På faderns hotelser att skjuta Wilde om de möttes, svarade sonen med ett något ohövlighet telegram: »What a funny little man you are» (Croft-Cooke, s. 97). På ryktet att Wilde i fängelset har fattat agg till Douglas reagerar denne med förtvivlan i ett brev till en gemensam vän: »If only you could make him understand that though he

is in prison he is still the court the jury the judge of my life and that I am waiting and hoping for some sign that I am to go on living.» (*a. a.*, s. 138). Om Wilde överger honom, tillägger han, skall han döda sig. Redan strax efter rättegångarnas slut tar Douglas i sin desperation ett ovanligt steg. Han skriver från Rouen 25 juni 1895 till drottning Victoria och ber om nåd för Wilde (avtryck i H. Montgomery Hyde: *Oscar Wilde, the aftermath*, s. 203 f.). De första och sista raderna ger en uppfattning om Douglas' situation:

»Your Majesty,

In daring thus personally to address you, I will remind you that I am making use of an appeal which in former days your illustrious ancestors did not deny to the meanest of their subjects. I appeal to you to exercise your power of pardon in the case of Oscar Wilde, the poet essayist and dramatist who now lies in prison, unjustly convicted by the force of prejudice; a victim not to the righteous indignation of abstract Justice but rather to the spite and unscrupulous cunning of another man, the Marquis of Queensberry, whose son I have the misfortune to be. [...]

In the hope that Your Majesty, remembering how my ancestors have served your ancestors on many fields and in many councils, will not utterly scorn my humble petition and will pardon the boldness and presumption which have led me in my extreme despair to address you, I am Your Majesty's most loyal and most humble servant, Alfred Bruce Douglas.»

Brevet kom aldrig under drottningens ögon och fick ingen effekt.

Wildes och Douglas' homosexuella relationer hade upphört redan ett halvår före rättegången och upptogs aldrig efter Wildes frigivning 1897. Långt fram i livet förnekade Douglas både att deras vänskap haft denna intima sida och att han alls känt till Wildes homosexuella böjelser. Han gjorde det framför allt i *Oscar Wilde and Myself* (London 1914), ett verk som hans biograf med all rätt kallar »one of the most unpleasant books of the last hundred years» (s. 249). Boken är en våldsamt uppgörelse med Wilde som karaktär och författare och den hade skrivits av en alkoholiserad journalist, T. W. H. Crosland, men utgavs under Douglas' namn och med hans godkännande. Bakgrunden till denna totala omsvängning i Douglas' känslor för »The Dead Poet» — som han kallar sin kanske bästa sonett, skriven 1900 vid Wildes död — var i korthet följande. När Wilde lämnade fängelset 1897, gav han manuskriptet till De Profundis till Robert Ross med instruktionen att denne skulle göra avskrifter på skrivmaskin och sedan skicka originalet till Douglas. Till sin död förnekade Douglas att han någonsin fått ens en avskrift. Han var så okunnig om att De Profundis var ett brev till honom själv, att han 1905 — när Ross gav ut en mycket beskuren upplaga av brevet, där allt som gällde Douglas var struket — recenserade boken i tron att det gällde ett brev till Ross (avtryck i H. Montgomery Hyde *a. a.*, s. 208–210). Men han fick veta annat. När Arthur Ransome 1912 utgav sin biografi över Wilde, hade Ross hjälpt honom med dokument och annan information. Ransome litade på Ross och skrev — utan att direkt nämna Douglas' namn — att Wilde själv skyllde sin undergång på Douglas, vilken efter fängelsetiden hade övergivit honom. Douglas åtalade nu Ransome för ärekränkning och förlorade målet, sedan Ross hade hämtat ut originalbrevet ur British Museum och den svårt chockade Douglas i rätten fått höra uppläsa de otryckta delarna av De-Profundis-brevet. Douglas hämnd var skoningslös: han anklagade öppet, i brev och pamfletter, Ross för att vara okänd pederast och provocerade denne till ett ärekränkingsåtal som blev förkrossande för Ross. Wildes ödesdigra misstag att åtala markis Queensberry resulterade i att han själv blev åtalad. Ross' lika olyckliga åtal mot Queensberrys son ett tjugotal år senare resulterade i att Ross fann sin tillvaro som välkänd litteratör och sällskapsmänniska krossad. Han blev aldrig själv åtalad, men han drog sig undan värld-

den och dog redan 1918. Så slutade den bittra kampen mellan Wildes två närmaste vänner.

För Douglas själv blev triumfen över Ross upptakten till ett tioårigt agerande vid engelska domstolar. Han åtalade och blev åtalad för ärekränkning och varje gång drogs de famösa otryckta passagera i *De Profundis* fram av motparten som belysning av Douglas' karaktär. Till slut, när han 1923 i en tidskrift anklagat Winston Churchill för diverse korruptioner som sjöminister under första världskriget, förlorade han det ärekränkingsåtal som Churchill väckte och fick tillbringa ett halvår i fängelse. Denna läxa berövade honom smaken för domstolarnas sensationer och han var inte mera långsint än att han 1941 kunde publicera en hyllningssonett till krigsledaren Churchill.

Douglas' egen hälsosamma fängelsetid förändrade ännu en gång känslorna för Wilde. I *Autobiography* 1929, i *Without Apology* 1938 och framför allt i den lugna, kloka och ärliga *Oscar Wilde: A Summing-Up* 1940 brännmärker han den första, av Crosland skrivna boken och bekänner sin kärlek till sin ungdoms älskade idol.

Croft-Cookes bok bör kunna göra nytta — som en tyngd i rättvisans vågskål. Det torde vara symptomatiskt för en bred opinion, åtminstone i England, att jag efter ett radioföredrag 1964, där jag presenterade boken, fick ett anonymt brev med förbränelser för att jag försvarat »the most awful brute ever born in England».

H. Montgomery Hyde: Oscar Wilde: the aftermath

Sent på eftermiddagen den 25 maj 1895 blev den 41-årige Oscar Wilde vid Old Bailey dömd till två års fängelse. Straffet skulle enligt den officiella definitionen bestå i »hard labour, hard fare. and a hard bed». Vår kunskap om Wildes öden under de två åren i fängelserna Pentonville, Wandsworth och Reading har varit begränsad till de fåtaliga besökarnas rapporter och de fåtaliga brev fången tilläts skriva. Det är därför en betydelsefull lucka som H. MONTGOMERY HYDE fyller med sin bok *Oscar Wilde: the Aftermath* (London 1963). Materialet är överväldigande: inte mindre än 108 dossierer om Wildes fängelsetid förvarades på the Home Office, och det var dessa som Montgomery Hyde efter många fruktlösa försök slutligen 1954 fick tillgång till, f. ö. med effektivt bistånd av den lika intresserade Vyvyan Holland.

Wildes ofta citerade ord (ur hans artikel i the Daily Chronicle 28 maj 1897): »It is not the prisoners who need reformation. It is the prisons», blir här effektivt bekräftade. »Hard labour» innebar att repa tågvirke från klockan åtta på morgonen till sex på eftermiddagen med avbrott för en måltid. »Hard fare» betydde choklad och brunt bröd utan smör klockan sju på morgonen och lika otjänlig föda under dagens lopp. När Wilde bröt samman i Wandsworth på hösten 1895 — ett fall som var oundvikligt efter konkurs, halvsvält och sömnlöshet (»the hard bed» hade inte förfelat sin verkan) — hamnade han på sjukavdelningen och en vänlig vårdare gav honom vitt bröd med smör. Det var en sensation: »The warden was so kind. I did not like to tell him I was famished; but when he went away I picked up the crumbs off the sheet and ate them, and when I could find no more I pulled myself to the edge of the bed, and picked up the crumbs from the floor and ate those as well; the white bread was so good and I was so hungry.» Ett halvår tidigare hade Wilde och Lord Alfred dinerat på Savoy med en något avvikande matsedel: klar sköldpaddsuppa, ortolansparvar insvepta i sicilianska vinblad, specialimporterade pastejter från Strassburg och ambradoftande champagne.

Detta är en av de många episoder i Montgomery Hydres bok som kan illustrera att sällan i historien en man har fallit från mer lysande höjder till djupare misär. Det relaterade »fallet» var rent bokstavligt och medförde en huvudskada som (tydligen i förening med ett uppflammande av hans i studenttidens Oxford förvärvade syfilis) ledde till Wildes död redan vid 46 års ålder.

Jag förbigår här den psykiska press som Wilde tyngdes av: den över hela Europa offentliggjorda rättegången och vanäran, den ekonomiska bankrutten, den avgudade moderns död i februari 1896, de uppsplitande men aldrig fullföljda skilsmässoplanerna, den brutala fängelsedisciplinen som innebar bestraffning för varje millimeterförseelse (guvernören i Reading Prison förklarade att hans uppgift var »knocking the nonsense out of Wilde» och handlade därefter). Bara någon enstaka gång skär en humorns solglimt genom mörkret, t. ex. när en litteraturintresserad fångvaktare intervjuar Wilde om Marie Corellis storhet som författarinna och Wilde svarar: »Now don't think I've anything against her moral character, but from the way she writes she ought to be here.»

Men bortsett från det mänskligt tragiska och gripande i Montgomery Hydes bok får vi här ett litteraturhistoriskt arbetsmaterial av stort värde. Dit hör historien om hur Oscar Wilde en majmorgon 1896 under motionstimmen på fängelsets gård får syn på Charles Thomas Wooldridge, en soldat som hade skurit halsen av sin unga hustru och några veckor senare hängdes och begravdes i Reading Prison, ovetande om att han skulle leva upp i *The Ballad of Reading Gaol*, publicerad av fången C. 3. 3. ett par år senare. Hit hör också de många upplysningarna om tillkomsten av det berömda brevet till Alfred Douglas, mera känt som *De Profundis*, till vilket jag som nämnt ämnar återkomma i annat sammanhang. Vare nog sagt att en djupare förståelse av dessa verk är omöjlig utan att man fixerar Wildes fysiska och psykiska situation när han inspirerades till det förra och skrev det senare. Nycklarna till Reading Prison har överlämnats av Mr. H. Montgomery Hyde.

Walter W. Nelson: Oscar Wilde in Sweden

Av särskilt intresse för svensk litteraturhistoria är förstas *Oscar Wilde in Sweden and other essays* (Dublin 1965) av universitetsbibliotekarien i Lund WALTER W. NELSON. Den första essayen, som givit boken dess titel, går systematiskt igenom svensk press, essayer, vetenskap och skönlitteratur på jakt efter namnet Wilde. Det dyker upp i Göteborgs-Tidningen redan 4 december 1882, alltså vid en tidpunkt då Wilde visserligen gjort succé (och skandal) i Amerika men ännu var tämligen okänd även för den brittiska allmänheten. Omdömet i den svenska tidningen är det vanliga om Wilde vid denna tid: »Mr Oscar Wilde is a literary snob who has caused enormous sensation in America by his eccentricity, his sublimely foolish, aesthetic delicacy and his affected pretended genius.» Två år senare kan Albert Edelfelt berätta i Finska journalen: »In Paris we have often had the opportunity to see and listen to this fantastically dressed, somewhat effeminate gentleman, surrounded by a group of admiring misses.»

Först vid rättegången 1895 gör dagspressen i Sverige Wildes namn allmänt känt, även om Edvard Alkman redan 1893 hade publicerat sin översättning av *Intentions*.³ Det är anmärkningsvärt att medan Englands boklädor sopades rena från Wildes böcker och teatrarna var obönhörligt stängda för hans pjäser från katastrofen i april 1895 och åratat framåt, kunde Alkman utge sin översättning av *Salome* just 1897, medan Vasateatern i Stockholm uppförde *Lady Windermere's Fan* i mars 1897 och dessutom med positiv kritik. Däremot var meningarna delade när *The Picture of Dorian Gray* kom på svenska 1905. Jacobine Ring som 1896 hade förklarat att Fröding led av »moral and physical insanity», finner inte oväntat att Wilde är »as abnormal and pathological both as a man and as an author». Men Oscar Levertins essay om boken var i gengäld så mycket mer uppskattande.

Nelson fortsätter sin kartläggning ända in på 1960-talet. Han dröjer vid Strindbergs negativa inställning, vid Nathan Söderbloms engagerade essay om *De Profundis*

³ Lögnens förfall och andra uppsatser
Stockholm 1893.

från 1908 och vid Ernst Bendz, den främste Wildekännare Sverige haft, och hans tre små broschyrer om Wilde.

Olycklig är Nelsons ambition att översätta svenska tidningars namn. Man måste ha gott minne för tidningarnas livsperioder för att veta om »The Stockholm Newspaper» år 1897 betyder Stockholms-Tidningen eller Stockholms Dagblad. Jag har ovan översatt vad Nelson på svensk-engelska kallar »The Göteborg Newspaper» med Göteborgs-Tidningen och hoppas det är rätt. Men är »Post and News at Home» identisk med Post- och Inrikes Tidningar? Betyder »The Evening Paper» Aftonbladet eller Aftontidningen? Och vad tycker Berlingske Tidende om att döpas till »The Berlin News»? Även i övrigt skulle en detaljgranskande andre-opponent här få en tacksam uppgift.

En helt kort uppsats, »Oscar Wilde and the Swedish Nineties», ingår också i Nelsons bok. Här kan man inhämta att både Levertin och Heidenstam recenserade Alkmans översättning av *Intentions*. Att detta skedde på Alkmans begäran hindrar inte att de båda poeterna kände igen sina egna värderingar i Wildes skönhetsevangelium, även om Heidenstam har en del invändningar och i ett samtida brev värjer sig mot att kallas »dekadent». Nelson avtrycker också det patetiska brev som Fröding skrev till Wilde 1896 för att uttrycka sin sympati med denne lidande »fellow-poet» och som Heidenstam som försiktig general stoppade.

Ernst Bendz' tidningsartiklar

Med all rätt fäster Walter W. Nelson uppmärksamheten på den serie Wilde-artiklar som Göteborgs-lektorn ERNST BENDZ under åren 1950–1961 publicerade i Sydsvenska Dagbladet Snällposten. Bendz (numera död) hade under decenniernas lopp utgivit tre mindre skrifter om Wilde och man kan betrakta hans sena artiklar i SDS som en sammanfattning av många års forskning. »No doubt they belong to that which is worth whole books of biographical anecdotes», säger Nelson (*a. a.*, s. 29).

Av särskilt intresse är Bendz' ställningstagande på två punkter. Wildes fyra salongskomedier från *Lady Windermere's Fan* 1892 till *The Importance of Being Earnest* 1895 spelas som bekant fortfarande ganska flitigt på scenen och i TV men tycks allmänt betraktas som harmlös underhållning. Bendz betonar, liksom före honom Gide, att »de skjuter sina snabba repliker likt giftpilar just mot den publik, som applåderade honom varmast och vägrade att känna igen sig i hans karikatyrer» (»Oscar Wilde in memoriam», SDS 30.11.1950). Jag skulle vilja gå ännu längre och påstå att Wildes komedier har en skarp social tendens. Lägg bredvid varandra Wildes *An Ideal Husband* och Shaws *Mrs Warren's Profession*, skala bort det utanverk av skämt och paradoxer som bländar i Wildes komedi — kvar är två pjäser som har något väsentligare gemensamt än att de båda *skrevs* 1894: de angriper den engelska överklassens sedliga hyckleri och ekonomiskt-politiska dubbelmoral. Skillnaden var bara att Wildes komedi mottogs med skratt och applåder och Shaws »obehagliga stycke» med the Lord Chamberlain's förbud.

Hyser man något tvivel om Wildes sociala åskådning — och det har förvisso många gjort, som bara upptäckt paradoxmakaren och dandyn — kan man hämta kunskap i hans essay från 1891, »The Soul of Man Under Socialism». Här, säger Bendz, »förhånade han de rikas själlösa drönareliv, avslöjade välgörenhetshumbugen och uppmanade de förtryckta massorna att kämpa för sin frihet och bättre levnadsvillkor» (SDS 16.10.1954). Ett par citat ur »The Soul of Man» får här bekräfta Bendz' omdöme: »We are often told that the poor are grateful for charity. Some of them are, no doubt, but the best amongst the poor are never grateful. They are ungrateful, discontented, disobedient, and rebellious. They are quite right to be so. [...] Sometimes the poor are praised for being thrifty. But to recommend thrift to the poor is both grotesque and insulting. It is like advising a man who is starving to eat less.»

Benz menar att denna essay skadade Wilde mer än alla hans övriga skrifter tillsammans. Det är möjligt, men man ser den påfallande sällan omnämnd i Wilde-litteraturen. Wildes hänfulla gliring till kapitalisterna i »The Soul of Man»: »As for begging, it is safer to beg than to take, but it is finer to take than to beg» förvanskas i inbandsvolymen av hans skrifter till »but it is finer to beg than to take»; detta är en händelse som ser ut som en tanke.⁴ Wildes levnadstecknare har pekat på hans två artiklar i the Daily Chronicle 1897 — där han försvarar en avskedad fångvårdare i Reading och propagerar för humanisering av engelsk fångvård — och förvånade konstaterat att snobben har förvandlats under fängelsetiden och fått upp ögonen för det mänskliga lidandet. En sådan förvåning tyder på att man har förbigått essayn från 1891 med större diskretion än den är värd. Liksom man undviker att bakom de färggranna såpbubblorna se kärnan i komedierna.

Ett annat problem där man med särskild uppmärksamhet lyssnar till Ernst Benz' mening, är den gamla mångomskrivna frågan om skuld och ansvar i svartsjukedramat Douglas-Wilde-Ross. Benz var i unga år vän till Ross men han tvekar inte att utpeka Ross som »boven» och peka på dennes »skumraskmanövrer». Douglas, säger Benz, är värd en liten upprättelse: »Låt oss gladeligen stryka hälften av hans skuldregister — det är långt nog ändå.» (»Också en triangel», SDS 30.11.1960.)

Epifanio San Juan, Jr: The Art of Oscar Wilde

Endast ett enda engelsk-språkligt arbete som uteslutande sysslar med Wildes författarskap, har jag i denna översikt att presentera. Författaren är inte oväntat amerikan: EPIFANIO SAN JUAN, JR är assistent professor i engelska vid Californiens universitet. Efter alla de biografiska verken är det förstås med förväntan man börjar läsa hans bok *The Art of Oscar Wilde* (Princeton 1967). Tyvärr övergår förväntan snart i besvikelse. Denna analys av Wildes författarskap från ungdomslyriken fram till Reading-balladen innehåller åtskilliga fullt läsbara avsnitt. Men som helhet är framställningen tung och svårsmält och stundom obegriplig. Om komedierna, för att bara ta ett exempel, har San Juan följande att meddela:

»Within the framework of the conventional and credible plot, there exists a steady iconoclastic current of conversation. This yields intellectual farce which bears no reformatory purpose or ideal except the catharsis aroused by the dialectics of irony and sophistry.»

Ifall detta tungomålstalande skall betyda att komedierna har kvicka dialoger men saknar all tendens, så är påståendet dessutom felaktigt.

Germund Michanek

Nyare Yeatslitteratur

Yeats är en besynnerlig figur. Inte bara som människa, som ockultist, mytolog, filosofisk systembyggare och politiker, utan som litteraturhistoriskt fenomen. Genom att han levde så länge och skrev högklassig dikt in i det sista, omspänner hans produktion alla de perioder som man med vaga beteckningar kan kalla symbolismen, sekelskiftets nationalromantik och den lyriska modernismen. Vad de två tidigare perioderna beträffar är hans inordning i dem tämligen klar, men hans ställning som modernist är desto mera problematisk. Ingen vill förneka storheten och djärvheten i hans 20-talslyrik, men samtidigt tycks den ha utgjort en återvändsgränd, då ingen diktare av betydelse prövat samma väg. Skillnaden framstår klart vid en jämförelse med Pound och

⁴ The Works of Oscar Wilde, ed. by G. F. Maine, London and Glasgow 1948, p. 1020.